

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

รำวง เป็นคำเรียกรวมอย่างกว้างๆ ที่เรียกลักษณะการร้องรำเป็นวงประเภทหนึ่งของนาฏยศิลป์ไทยเกิดขึ้นจากชุมชนชาวบ้านท้องถิ่น ทำหน้าที่เชื่อมความสัมพันธ์ของบุคคล การเลือกคู่ครองลักษณะการร้องรำเป็นการจับคู่ชาย-หญิง ร้องรำเป็นวง ทวนเข็มนาฬิกา รำวงมีการพัฒนามาเป็นลำดับ เกิดการแตกตัวในลักษณะต่างๆ กัน ทั้งในภาคเอกชนและรัฐบาล

ลักษณะของรำวง คือการร้องรำเป็นวง ทวนเข็มนาฬิกา ซึ่งพบว่ารูปแบบการเล่นนี้มีมาตั้งแต่อดีตกาล ดังจะเห็นได้จากชุมชนพื้นเมืองดั้งเดิมที่ยังคงรูปแบบมาถึงปัจจุบัน ได้แก่ ฟ้อนไทยทรงดำและรำโทน

ชาวไทยทรงดำหรือลาวโซ่ง เป็นชุมชนพื้นเมืองในแถบจังหวัดเพชรบุรี ราชบุรี นครปฐม สุพรรณบุรี ซึ่งเป็นการฟ้อนรำของชาวไทยทรงดำเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีการเล่นพื้นบ้านดั้งเดิมที่เรียกว่า อินคอน หรืออินคอน โดยการฟ้อนรำเป็นการรวมกลุ่มกันเล่นที่ลานช่วง ฟ้อนในลักษณะเป็นคู่ๆ ลักษณะเป็นวงกลมทวนเข็มนาฬิกา มีลูกคู่ชายหญิงปรบมือให้จังหวะ การเล่นของชาวไทยทรงดำนับว่าสืบทอดมาจากอดีตที่เป็นการรวมกลุ่มกันเล่น มีใช้การแสดง นอกจากนี้ความเก่าแก่ของนาฏยศิลป์พื้นบ้านอีกประเภทหนึ่งที่มีการร้องรำกันเป็นวงให้เห็นอย่างชัดเจนคือ รำโทน

จากการสรุปที่มาของรำโทน ได้ความว่า รำโทนน่าจะเกิดขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาที่มีโทนเป็นเครื่องดนตรีแล้ว ซึ่งการเล่นนี้คงจะเกิดขึ้นจากชุมชนที่เป็นเมืองที่มีคนอยู่มาก เพราะเป็นการเล่นที่เชื่อมความสัมพันธ์ของกลุ่มคนในสังคมในวงกว้าง ต้นกำเนิดของรำโทนคงจะเกิดจากบริเวณภาคกลางก่อนที่อื่นและกระจายตัวออกไปตามส่วนต่างๆ ของประเทศ ซึ่งรูปแบบของรำโทนเป็นการร้องรำเป็นวง เอาเพลงมาร้องประกอบการรำ เป็น

เพลงพื้นบ้าน คำกลอนสั้นๆ ร้องซ้ำสอง สามเที่ยวเหมือนเพลงพื้นบ้านภาคกลางประเภทอื่น บางครั้งแต่งขึ้นใหม่ขณะเล่น เป็นการรวมกลุ่มกันเล่นอย่างอิสระตามลานบ้าน ลานวัด ไม่จำกัดเทศกาล เพศ อายุ จำนวน จำเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกัน ทำำไม่กำหนดรูปแบบ ใช้โทนประกอบจังหวะเป็นหลักหรือมีเครื่องประกอบจังหวะที่ห่างภายในท้องถิ่น เช่น กรับ ฉิ่ง นำมาประกอบการเล่น รูปแบบการร้องรำของชุมชนที่เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตกาล ลักษณะรำเป็นวงกลมวนรอบสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวแล้วนั้นเป็นรูปแบบหลักในการแสดง นาฏศิลป์ไทย ช่วงต่อมาที่นำเอารำโทนพื้นบ้านมาปรับปรุงให้เป็นนาฏศิลป์มาตรฐานของชาติ โดยเรียกการแสดงนั้นว่า รำวงมาตรฐาน

รำวงมาตรฐานเกิดในปี พ.ศ. 2487 โดยกรมศิลปากรเป็นผู้ปรับปรุงภายใต้คำสั่งของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่เร่งรณรงค์เผยแพร่นโยบายทางวัฒนธรรม เนื่องจากชาติอยู่ในภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งนโยบายนี้เป็นช่องทางเผยแพร่ความคิดชาตินิยม โดยให้การแสดงเป็นสื่อ มีจุดประสงค์ให้ยกระดับชาติเข้าสู่ความเป็นสากล เป็นชาติที่เจริญด้วยวัฒนธรรม เพื่อไม่ให้ถูกเขาเปรียบหรือให้ชาติอื่นยึดครองได้จึงประกาศใช้รัฐนิยม คือปฏิบัติให้เป็นประเพณีนิยมที่ดีประจำชาติ รวมถึงการออกพระราชกฤษฎีกาควบคุมการละครว่าให้เลิกเล่นละครที่ไม่ใช่ของไทยแต่ดั้งเดิมและควบคุมการละเล่นพื้นบ้านต้องเป็นของไทยแท้ โดยให้กรมศิลปากรเป็นผู้ควบคุมดูแล นอกจากนี้จอมพล ป. พิบูลสงครามได้นำเอารำโทนมาปรับปรุงให้มีระเบียบเป็นแบบมาตรฐานจัดให้มีลักษณะเป็นสากลโดยจัดโต๊ะตั้งตรงกลางให้รำรอบเป็นวงกลม มีเก้าอี้ให้ผู้อยู่นอกวงนั่งดูอย่างเป็นระเบียบ การแต่งกายตามรัฐนิยม จัดให้ชายโค้งหมิงก่อนการรำ มีการทักทายกันด้วยการไหว้ก่อน เมื่อรำจบชายต้องนำหมิงมาส่งที่เดิม ซึ่งได้มอบให้กรมศิลปากรแต่งบทร้องและทำรำ ช่วงแรก 4 เพลง ต่อมาคุณหมิงละเหยียด พิบูลสงครามแต่งเนื้อเพิ่มอีก 6 เพลง กรมศิลปากรเป็นผู้กำหนดทำรำจึงได้เปลี่ยนชื่อจากรำโทนมาเป็นรำวงมาตรฐาน ที่ยึดหลักการรำเป็นวงแต่เดิมนำมาปรับปรุงรายละเอียดให้เป็นมาตรฐานขึ้น ให้ชื่อว่า รำวงมาตรฐาน

รัฐบาลสนับสนุนการรำวงมาตรฐาน จัดให้ข้าราชการรำวงทุกวันพุธบ่าย เรงสนับสนุนให้ประชาชนทุกภาคนัดรำวง ส่งเสริมให้มีการประกวดรำวง นอกจากนี้ยังเกิดเพลงรำวงจากการแต่งเพลงและร้องโดยนักร้องชั้นนำของวงสุนทราภรณ์ ซึ่งแต่งเพลงรำวง

อย่างมากมาย ในช่วง พ.ศ. 2494-2496 แพร่หลายไปทั่วประเทศตามสื่อวิทยุ ซึ่งความนิยมเล่นรำวงกระจายสู่ชนบทในสังคมชาวบ้าน เกิดการแตกตัวด้านรูปแบบการเล่นในช่วงเวลาเดียวกันคือ รำวงรับจ้าง

รำวงรับจ้าง เป็นรำวงที่รับจ้างแสดงตามงานต่างๆ โดยนำรำวงพื้นบ้านแต่เดิมมาประยุกต์กับรำวงมาตรฐาน เกิดเป็น 2 ลักษณะ คือ รำวงประกอบบทและรำวงอาชีพ

รำวงประกอบบท ใช้ทำรำไทยมาตรฐาน แบ่งฝ่ายผู้เล่นอย่างชัดเจน ใช้เพลงที่กำลังเป็นที่นิยมในยุคนั้นนำมาเล่น เช่น รำวงประกอบบทของจังหวัดชัยนาท, จังหวัดนครสวรรค์, จังหวัดลพบุรี

รูปแบบการเล่นรำวงประกอบนั้น มีลักษณะการเล่นคือ แบ่งผู้เล่นเป็น 2 ฝ่าย ชาย-หญิง มีนักดนตรีคอยร้องเพลงและเล่นดนตรีอยู่นอกวง บางจังหวัดใช้นักดนตรีอยู่กลางวง จุดกลางวงจะตั้งน้ำดื่ม, ไฟหรือโต๊ะจัดให้เป็นระเบียบ เป็นสัญลักษณ์การรำรอบ วงทวนเข็มนาฬิกา การรำเป็นการตีบทตามเนื้อเพลง ทำที่ใช้เป็นทำรำไทยมาตรฐานในแม่บทหรือดัดแปลงขึ้นเอง ไม่กำหนดแบบแผนตายตัว โดยเนื้อร้องมีทั้งเพลงรำไท่ที่ได้รับการส่งเสริมให้แต่งโดยรัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามที่เผยแพร่ตามวิทยุและเพลงที่แต่งขึ้นเอง มักจะเป็นเนื้อร้องสั้นๆ ร้องซ้ำไปมา มีเนื้อหาเกี่ยวกับชีวิตในชนบท บทเกี่ยวพาราตี ใช้คำที่ง่ายต่อความเข้าใจ เครื่องดนตรีที่ใช้เป็นเครื่องประกอบจังหวะ ได้แก่ รำมะนา และฉิ่ง

รำวงประกอบบท ไม่ได้ได้รับความนิยมมากนัก ส่วนใหญ่จะเล่นในงานประเพณี เทศกาล เป็นครั้งคราวเท่านั้น

รำวงอาชีพ มีนางรำรับจ้างรำกับลูกค้ำ ใช้เพลงลูกทุ่งประกอบการแสดงร่วมกับวงดนตรีสากล ใช้จังหวะสากลในการเต้นลีลาศเป็นรูปแบบการเต้นของนางรำ เกิดขึ้นประมาณปี พ.ศ. 2488 เรื่อยมา จนได้รับความนิยมอย่างมาก ในปี พ.ศ. 2494-2496 ที่มีการแต่งเพลงรำวงอย่างมากมาย มาในปี พ.ศ. 2514 รำวงอาชีพเริ่มลดความนิยมลงเนื่องจากเกิดเหตุทะเลาะวิวาทขึ้น เพราะรำวงอาชีพมีนางรำซึ่งเป็นหญิงสาว เป็นเรื่องลวนลามกันขณะแสดง แย่งชิงนางรำกัน ทำให้เกิดเหตุลูกถามถึงขั้นปาระเบิดจนกระทั่ง ใน

ประมาณปี พ.ศ. 2516-2528 รัฐบาลสั่งควบคุมการแสดงในพระราชกิจจานุเบกษาในข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่องควบคุมการค้าซึ่งเป็นที่รังเกียจหรืออาจเป็นอันตรายแก่สุขภาพ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2518 โดยเมื่อต้องการจัดแสดงต้องขออนุญาตหน่วยงานที่รับผิดชอบ และเสียค่าธรรมเนียมตามกำหนดจึงจะจัดการแสดงได้

รางวัลอาชีพเป็นรางวัลรับจ้างที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง ซึ่งแพร่หลายจากภาคกลางก่อนที่อื่น และกระจายตัวไปทุกส่วนของประเทศ ปัจจุบันรางวัลอาชีพเหลือน้อยลง ไม่ค่อยมีให้ชมและเปลี่ยนรูปแบบไป ทั้งนี้รางวัลอาชีพที่ตำบลห้วยใหญ่ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี ยังคงรักษารูปแบบการแสดงไว้ค่อนข้างจะสมบูรณ์

คณะรางวัลอาชีพในจังหวัดชลบุรีเกิดเป็น 2 ระยะเวลาคือ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2499-2510 รวม 11 ปี ในช่วงแรกเป็นคณะที่เดินทางมารับจ้างภายในจังหวัดและตั้งคณะประจำอยู่ 4 คณะหลัก ได้แก่ คณะยอดสามัคคี คณะดาวทอง คณะดาราน้อย คณะคอวังคาลิปโซ นอกจากนี้ยังมีคณะอื่นที่เข้ามาแสดงเป็นครั้งคราว ทั้งนี้เนื่องจากเป็นจังหวัดที่มีเศรษฐกิจ มีท่าเรือจอดรับส่งสินค้า ดังนั้นจึงมีคณะที่มารับจ้างอย่างต่อเนื่อง คณะรางวัลได้เลิกกิจการไปเพราะหมดความนิยม เนื่องจากการตั้งคณะของหมู่บ้านห้วยใหญ่

ระยะที่ 2 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504-2521 เป็นผลจากความนิยมรางวัลอาชีพ ทำให้มีการจัดตั้งคณะขึ้นใหม่เป็นคนในท้องถิ่น ซึ่งเคยเป็นนักแสดงจากคณะในช่วงแรกได้แยกออกมาตั้งคณะในปี พ.ศ. 2504 ในหมู่บ้านห้วยใหญ่ คณะแรกในหมู่บ้านคือ คณะส่งเสริมศิลป์ ผลจากการตั้งคณะทำให้ชาวบ้านหันมาตั้งคณะขึ้นอีกรวม 5 คณะ ได้แก่ คณะส่งเสริมศิลป์ คณะสังวาลย์น้อย คณะประกอบศิลป์ คณะประกายแก้วและคณะตุ๊กตาน้อย ซึ่งเลิกกิจการไปเนื่องจากรัฐบาลออกพระราชบัญญัติห้ามแสดง

การแสดงของรางวัลอาชีพจัดแสดงตามงานรื่นเริง ในช่วงเวลาประมาณ 22.00 – 02.00 น. มีหัวหน้าคณะเป็นผู้ควบคุม นักแสดงและวงดนตรี รับงานจากเจ้าภาพที่ว่าจ้างหรือเป็นเจ้าภาพเอง ซึ่งผู้เป็นเจ้าภาพเป็นผู้ดำเนินการจัดงานแสดง โดยมีการขายบัตรให้

กับลูกค้าที่ต้องการขึ้นไปรำกับผู้แสดง ผู้แสดงเป็นหญิงที่มีอายุประมาณ 12 ปีขึ้นไปถึง 25 ปี โดยการแสดงแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ การรำไหว้ครูและการเต้นเข้าจังหวะ

การรำไหว้ครู เป็นการรำในช่วงแรกของผู้แสดง เพื่อขอพรจากครู หรือสิ่งศักดิ์ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี จากนั้นเป็นการเต้นเข้าจังหวะระหว่างผู้แสดงกับลูกค้า ที่ซื้อบัตรขึ้นมารำ โดยมีการกำหนดรอบการรำเป็น 3 ลักษณะ คือ รอบฟรี รอบปกติ และรอบเหมา

ผู้แสดงและนักดนตรี เป็นยุคในหมู่บ้านห้วยใหญ่ที่มีอาชีพหลักและต้องการหารายได้เพิ่ม ซึ่งมีทั้งผู้แสดงและนักดนตรีที่มีสังกัดและชั่วคราว นักดนตรีเป็นผู้ฝึกหัดขึ้นใหม่โดยมีนักดนตรีรุ่นเก่าเป็นผู้ฝึกหัดให้ ระยะเวลาฝึกหัดขึ้นอยู่กับพรสวรรค์และความยากง่ายของเครื่องดนตรีแต่ละชิ้น ซึ่งดนตรีประเภทเครื่องเป่าฝึกยากกว่าชนิดอื่น และจะได้ค่าจ้างมากขึ้น

การคัดเลือกผู้แสดงประจำคณะ พิจารณาจากรูปร่าง หน้าตา เป็นหลัก โดยให้ค่าจ้างเป็นรายวัน ซึ่งอัตราค่าจ้างหัวหน้าคณะเป็นผู้กำหนด ส่วนมากจะมีอัตราเดียวกันทุกคณะและอัตราค่าจ้างคณะรำวงในแต่ละครั้งขึ้นอยู่กับการตกลงระหว่างเจ้าภาพกับหัวหน้าคณะ ซึ่งไม่กำหนดราคาตายตัวจะพิจารณาจากจำนวนผู้แสดง จำนวนเครื่องดนตรี ระยะเวลาแสดง และสถานที่แสดง

เครื่องแต่งกาย เป็นกระโปรงที่ตัดขึ้นเป็นชุดเดียว กำหนดการใส่จากสี่ประจำวัน 7 สี ลักษณะการแต่งกายมีรูปแบบตามสมัยนิยม ตามนโยบายในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม

เวทีรำวงมี 2 ส่วน คือ เวทีส่วนหน้าเป็นเวทีรำวง ซึ่งมีขนาดใหญ่กว่าเวทีวงดนตรีที่อยู่ส่วนหลัง มีลักษณะสี่เหลี่ยมจัตุรัสเปิดโล่งทั้ง 4 ด้าน เวทีรำวงทำด้วยไม้กระดาน ปูบนถังน้ำมันเปล่าขนาด 200 ลิตร สูงจากพื้นประมาณ 2-2.5 เมตร กว้างประมาณ 5x5 เมตร บรรจุคนได้ประมาณ 30-40 คน ส่วนเวทีวงดนตรีกว้างประมาณ 2 1/2 x 2 1/2 เมตร อยู่สูงกว่าเวทีรำวงประมาณ 90 เซนติเมตร บรรจุคนได้ประมาณ 5-6 คน

การประกวดมี 2 ลักษณะ คือ การประกวดระหว่างคณะ ตั้งแต่ 2 คณะขึ้นไปและ การประกวดระหว่างผู้แสดงด้วยกัน ตัดสินจำนวนบัตรของผู้ชมที่ขึ้นไปรำ รางวัลส่วนมาก จะเป็นถ้วยรางวัล ชนเงินล้านหน้าทองคำ

ผู้ชมหรือลูกค้า ไม่จำกัดเพศ วัย อายุ โดยส่วนใหญ่มักจะเป็นลูกค้าผู้ชาย

การแสดงของรำวงอาชีพ มีส่วนประกอบที่สำคัญ 3 ส่วน คือ

1. การบูชาครู เป็นการนำสิ่งของที่ทางฝ่ายได้ตามท้องถิ่น มาบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ถือว่าเป็นครู โดยนำมาบูชายังกลองที่เชื่อว่าเป็นเทพแห่งการกำหนดจังหวะ การร้องรำทุกอย่างเป็นความเชื่อดั้งเดิมของไทย ซึ่งรำวงอาชีพยังคงยึดหลักการนี้เช่นกัน
2. การรำไหว้ครู เป็นการรำเพื่อบวงสรวงครูหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยใช้ผู้แสดงรำในช่วงแรกของการแสดง ทำรำที่พบเป็นทำรำไทยมาตรฐาน 7 ท่า ผสมกับท่าที่คิดขึ้นใหม่ โดยมุ่งรำทำบทตามเนื้อร้อง ใช้มือและแขนมาก และใช้เท้าน้อย ทำรำที่ใช้ส่วนมากมีระดับอยู่ช่วงกลาง ลำตัว หันหน้ารำไปด้านหน้าเพียงด้านเดียว การใช้เวทมีลักษณะเดียว คือ ใช้การเรียงแถวหน้ากระดาน
3. การเต้นเข้าจังหวะ จังหวะของการเต้น แบ่งได้เป็นจังหวะสากล 21 จังหวะ และ จังหวะที่เกิดในประเทศ 11 จังหวะ การเต้นในจังหวะสากลนั้น ยึดรูปแบบการเต้นแบบลีลาศ และการเต้นจังหวะที่เกิดในประเทศเป็นการผสมระหว่างทำรำไทยกับการย่ำเท้าแบบสากล ซึ่งพบว่า การเต้นทั้ง 2 จังหวะนี้ มีการย่ำเท้าที่ซ้ำกันอยู่มาก ใช้การย่ำเท้า 1 ลักษณะ ใน 1 จังหวะเพลง

ผู้แสดงรำวงอาชีพที่ตำบลห้วยใหญ่ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี ยังคงรักษา มาตรฐานการเต้นไว้ได้ดี ส่วนการรำไหว้ครูจดจำได้แต่ท่าหลักเท่านั้น เนื่องจากไม่มีการบันทึกทำรำไว้เป็นลายลักษณ์อักษรประกอบกับไม่มีการแสดงเป็นระยะเวลานาน

ทั้งนี้ร่างมาตรฐานในปัจจุบันยังคงอยู่ในหลักสูตรประถมศึกษาแห่งชาติ ตามงานสังคมต่างๆ และในโรงเรียนสอนลีลาศทุกแห่ง

ร่างเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของไทย ซึ่งร่างมาตรฐานที่เกิดขึ้นในสังคมเป็นที่ยอมรับในระดับประเทศ แต่ในอีกมิติหนึ่งร่างเป็นอาชีพที่ได้รับการพัฒนาจนกระทั่งเฟื่องฟูถึงขีดสุด และเสื่อมถอยไปตามกาลเวลา แต่ยังคงรูปแบบในยุคนั้นได้อย่างชัดเจน

ข้อเสนอแนะ

ปัญหาที่พบและแนวทางการแก้ไข

ผู้แสดงรำวงอาชีพไม่ได้เป็นผู้ร้องเพลงไหว้ครูเองขณะแสดง เมื่อร้องไม่ได้จึงไม่สามารถจดจำท่ารำได้ทั้งหมด ซึ่งเป็นปัญหาที่ผู้วิจัยพบมากขณะสัมภาษณ์ทั้ง 5 คน ผู้วิจัยจึงช่วยนึกท่ารำโดยใช้การตั้งข้อสันนิษฐานให้ได้ท่าที่ใกล้เคียงมากที่สุด เพื่อให้ผู้แสดงได้ตรวจสอบท่ารำได้แม่นยำมากขึ้น

ร่างแตกตัวไปตามท้องถิ่นในแต่ละที่และมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้มีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นนั้นๆ อย่างมากมาย ซึ่งน่าสนใจที่จะศึกษาและรวบรวม ทั้งนี้มีคณะรำวงอาชีพที่จังหวัดพิจิตร นครสวรรค์ หรือรำวงอาชีพที่ภูเก็ต ร่างพื้นบ้านที่อยุธยา ที่ยังสามารถหาข้อมูลได้จากผู้เกี่ยวข้องซึ่งคาดว่าจะยังมีชีวิตอยู่ และน่าจะมีผู้รู้ข้อมูลเป็นจำนวนมาก